

1

ТОМ

**ЭКОЛОГИЯ И ЗДОРОВЬЕ
ЧЕЛОВЕКА**

**ОХРАНА ВОДНОГО И
ВОЗДУШНОГО БАССЕЙНОВ**

УТИЛИЗАЦИЯ ОТХОДОВ

ВОДГЕО

Национальная академия наук Украины
Министерство охраны окружающей природной среды Украины
Госкомитет Украины по вопросам жилищно-коммунального хозяйства
Всеукраинская экологическая лига
Правительство г. Москвы
Украинский государственный научно-исследовательский институт проблем
водоснабжения, водоотведения и охраны окружающей природной среды
“УкрВОДГЕО”, г. Харьков
Харьковский Государственный Медицинский Университет
НИИ по переработке и очистке газов – химические технологии, г. Москва
БелГосНИЦ “Экология”, г. Минск
Харьковский дом науки и техники
АО НТИ ТТР, г. Харьков
Бердянский педагогический университет
НТФ “Полисток”, г. Харьков
Украинское Национальное отделение Международной Академии Наук экологии и
безопасности жизнедеятельности

**XII (ежегодная) международная
научно-техническая конференция**

***“ЭКОЛОГИЯ И ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА.
ОХРАНА ВОДНОГО И ВОЗДУШНОГО БАССЕЙНОВ.
УТИЛИЗАЦИЯ ОТХОДОВ”
(7 – 11 июня 2004 г., г. Бердянск)***

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

ТОМ I

**ОБЩИЕ ВОПРОСЫ.
ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ И ТЕХНОГЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ**

УДК: 349.6

502; 504; 541; 553; 570; 574; 577

614; 616; 621; 623; 626; 628; 630

Печатается по решению Ученого Совета УГНИИ “УкрВОДГЕО”

Протокол № 7 от 21 мая 2004 г.

Экология и здоровье человека. Охрана водного и воздушного бассейнов. Утилизация отходов / Сб. научн. трудов XII междунар. научно-технич. конф. // Под ред. С.В. Разметаева, В.Ф. Костенко: В 3-х т. – Х., 2004. 712 с.

ISBN 966-7744-24-8

Ответственные редакторы: С.В. Разметаев, В.Ф. Костенко

Редакционная коллегия:

О.А. Белый, к.т.н.; А.И. Бондарь, д.б.н.; Б.М. Борисов, к.т.н.; М.Т. Брык, д.х.н.; А.П. Гетьман, д.ю.н.; О.В. Зайцева, д.б.н.; И.В. Капусник; В.Ф. Костенко, к.т.н.; В.П. Кухарь, д.х.н., акад. НАН Украины; М.С. Малеванный, д.т.н.; В.С. Мищенко, д.э.н.; А.Г. Ольгинский, д.т.н.; Д.Н. Почепецкий; В.П. Приходько, д.т.н.; С.В. Разметаев, к.ю.н.; А.М. Стативка, д.ю.н.; А.И. Федоренко, д.ф.-м.н.; И.Г. Черванев, д.т.н.; А.Ю. Чебанов, к.геогр.н.; И.А. Шеренков, д.т.н.; В.А. Юрченко, к.б.н.

Том I – 240 с.

В сборнике представлены материалы XII международной научно-технической конференции “Экология и здоровье человека. Охрана водного и воздушного бассейнов. Утилизация отходов”, отражающие экологические проблемы регионов; технику и технологии защиты окружающей среды; медико-экологические и социально-демографические проблемы здоровья человека; методы очистки хозяйственно-бытовых и промышленных стоков; новые методы подготовки питьевой и технической воды; методы и аппараты пыле-газоочистки; метрологическое обеспечение качества воздушного и водного бассейнов; малоотходные, энерго- и ресурсосберегающие технологии; утилизацию промышленных и бытовых твердых и жидких отходов; управление, нормирование, минимизацию образования отходов; экологические проблемы в сельском хозяйстве; экологические аспекты предпринимательства; проблемы экологического образования и воспитания; проблемы стандартизации, сертификации и качества в экологии; правовые аспекты экологической и техногенной безопасности; охрану авторских прав на объекты интеллектуальной собственности.

Сборник рекомендован для научных и педагогических работников, специалистов предприятий, медицинских работников, специализирующихся на решении проблем охраны среды и здоровья человека.

ISBN 966-7744-24-8966-7744-24-8

*Гетьман А.П., д.ю.н.,
Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого, Харків, Україна*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Вихідні правові засади екологічної безпеки в Україні були сформульовані і проголошені у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., де виділено окремий розділ «Екологічна безпека». В ньому було передбачено, що Україна дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу, його молодого покоління, а також має право заборонити будівництво та припинити функціонування будь-яких підприємств, установ та інших об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці¹.

Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, яка була схвалена постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 р.², визначає екологічну сферу як складову національної безпеки України та виділяє такі її основні напрями: впровадження і контроль за додержанням науково обґрунтованих нормативів природокористування та охорони довкілля; контроль за станом навколишнього природного середовища, виявлення та усунення загроз для здоров'я населення, своєчасне попередження громадян України у разі небезпеки; зниження антропогенних навантажень, ліквідація наслідків шкідливого впливу людської діяльності на природне середовище; впровадження у виробництво екологічно безпечних технологій; реалізація заходів щодо зниження впливу наслідків Чорнобильської катастрофи; недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів.

Подальший розвиток національна екологічна безпека одержала у постанові Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. «Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки».

Розв'язанню проблем техногенно-екологічної безпеки присвячений розділ зазначеної постанови «Стратегія і тактика гармонійного розвитку виробничого та природо-ресурсного потенціалу». Серед необхідних для цього заходів основні напрямки передбачають: здійснення перебудови середовища, технічного переозброєння виробничого комплексу на основі впровадження новітніх наукових досягнень, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, безвідходних та екологічно безпечних технологічних процесів, застосування відновлюваних джерел енергії, розв'язання проблем знешкодження і використання всіх видів відходів; налагодження ефективного екологічного контролю за науково-дослідницькими роботами із створення об'єктів штучного походження, їх проектування, будівництва та фінансування з метою управління техногенними навантаженнями, раціонального використання природних ресурсів і розміщення продуктивних сил; проведення класифікації регіонів України за рівнями техногенно-екологічних навантажень; розробку методології визначення ступеня екологічного ризику для довкілля, обумовленого техногенними об'єктами; проведення досліджень з метою створення системи моделей моніторингового контролю за об'єктами спостережень у промисловості, енергетиці, будівництві, на транспорті і в сільському господарстві.

¹ Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.

² Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10. – Ст. 85.

Теоретичні засади формування та розвитку правового регулювання екологічної безпеки в Україні були започатковані В.І. Андрейцевим. Саме його перу належить дослідження положень конституційно-правового забезпечення права громадян на екологічну безпеку³; формування об'єктного складу права екологічної безпеки⁴; превентивних гарантій реалізації та захисту права громадян на екологічну безпеку⁵. Як вважає В.І. Андрейцев, категорія «екологічна безпека» логічно увійшла в лексику спеціальної, у тому числі юридичної, літератури, та одержала не тільки інституційне, а й нормативно-правове закріплення в законодавчих і підзаконних нормативних актах загальнонормативного і охоронного спрямування⁶.

На його думку, екологічна безпека як юридична категорія є складовою частиною національної і транснаціональної безпеки, тобто це такий стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм правових зв'язків, за якого системою правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантується захищеність права громадян на безпечне для їх життя і здоров'я навколишнє природне середовище, забезпечується регулювання екологічно небезпечної діяльності, запобігання погіршенню стану довкілля та настанню інших наслідків, небезпечних для життя і здоров'я особи, суспільства та держави⁷.

Разом із тим деякі вчені ставлять під сумнів наявність особливих важелів регулювання, що відрізняють екологічну безпеку від правової охорони навколишнього природного середовища. Зокрема, як вважає М.М. Бринчук, у деяких наукових працях останніх років у предмет екологічного права поряд з відносинами по природокористуванню та охороні навколишнього середовища включаються відносини по забезпеченню екологічної безпеки. В якому ступені обґрунтоване виділення забезпечення екологічної безпеки як самостійний напрямок діяльності суспільства і держави, суспільних відносин, що утворюють предмет екологічного права?⁸

На думку М.М. Бринчука, правовими засобами забезпечення безпеки навколишнього середовища як системи дій по запобіганню виникнення, розвитку екологічно небезпечних ситуацій і ліквідації їх наслідків, включаючи віддалені, мабуть, є нормування якості навколишнього середовища, шкідливих впливів на природу окремими джерелами, використання природних ресурсів, оцінка впливу планованої діяльності на навколишнє середовище, екологічна експертиза, екологічне ліцензування, сертифікація, регулювання режиму екологічно неблагополучних територій, контроль, юридична відповідальність за екологічні правопорушення та ін. Але так само очевидно, що всі перелічені правові засоби суть правовий механізм забезпечення раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища.

Разом з тим наведена точка зору є дещо хибною. Екологічна безпека і навколишнє природне середовище – різні еколого-правові явища. Справедливим є твердження В.І. Андрейцева про те, що говорити про охорону «небезпечного, безжиттєвого середовища» в кращому разі некоректно, юридично невірно, професійно безграмотно і по-людські – цинічно⁹.

³ Андрейцев В. Право громадян на екологічну безпеку: проблеми конституційно-правового забезпечення // Право України. – 2001. – № 4. – С. 8-11.

⁴ Андрейцев В. Право екологічної безпеки: проблеми формування об'єктного складу // Право України. – 2001. – № 10. – С. 9-12.

⁵ Андрейцев В. Право громадян на екологічну безпеку: превентивні гарантії реалізації та захисту // Право України. – 2001. – № 12. – С. 15-20.

⁶ Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навчальний та науково-практичний посібник. – К., 2002. – С. 12.

⁷ Андрейцев В. Право екологічної безпеки: проблеми формування об'єктного складу. – С. 12.

⁸ Бринчук М.М. О понятийном аппарате экологического права // Государство и право. – 1998. – № 9. – С. 25.

⁹ Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навчальний та науково-практичний посібник. – С. 14.

Ризик підвищеної екологічної небезпеки зобов'язує еколого-правову науку повному оцінювати факти її прояву – від природної стихії до техногенних негативних дій на довкілля і людину.

Особливе значення для забезпечення екологічної безпеки, набуває вдосконалення правового механізму, правових засад управління і контролю в зазначеній сфері. Одним із напрямків цього процесу є подальша кодифікація екологічного законодавства та розробка і прийняття Екологічного кодексу України.

Ідея про необхідність розробки і прийняття Екологічного кодексу висловлюється в науці екологічного права вченими практично всіх поколінь і держав колишнього СРСР. Пропонувалися його різні найменування і форма, а саме: «Закон про охорону навколишнього середовища»; «Основи законодавства про охорону навколишнього середовища»; «Основи раціонального використання і охорони природних ресурсів»; «Кодекс про охорону і раціональне використання природних ресурсів» та ін.

На думку В.К. Попова, кодифікація екологічного законодавства йде шляхом надмірної диференціації нормативних актів на рівні законів і підзаконних нормативних актів при відсутності основоположного законодавчого акта у сфері екології. Оновлення екологічного законодавства відбувається із застосуванням тих засобів, які були використовувалися у 60-х роках, - диференційовано щодо кожного з природних ресурсів або для регулювання окремих спеціальних питань¹⁰.

На сьогодні необхідно розпочати новий етап кодифікації екологічного законодавства, а саме, підготовки Екологічного кодексу України. Він має стати комплексним, єдиним і основоположним законодавчим актом у регулюванні екологічних суспільних відносин. Саме в цьому кодексі повинні знайти своє відображення вихідні засади забезпечення екологічної безпеки, обов'язки держави в частині гарантування безпеки від прояву стихії та обов'язки юридичних і фізичних осіб, які здійснюють екологічно небезпечні види діяльності і експлуатують екологічно небезпечні об'єкти.

УДК 349.6

С.В. Разметасв, к. ю. н.,

*НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрНУ, Харків,
Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ РІВНОВАГИ.

Подальший розвиток екологічного права та екологічного законодавства повинен будуватись на загальній теоретичній концепції правового забезпечення сталого розвитку. У статті зроблена спроба проаналізувати існуючі концепції та запропонована нова концепція щодо правового забезпечення екологічної рівноваги інтересів постіндустріального суспільства та довкілля.

Перехід до ринкових засад господарювання значною мірою визначає специфіку використання і відтворення природних ресурсів України. Формування сучасних суспільних відносин з цих питань вимагає ґрунтовного теоретичного аналізу і розроблення практичних рекомендацій по вдосконаленню природокористування і охороні навколишнього середовища з урахуванням вичерпаності як природних ресурсів, так і можливостей природи в цілому. Зростаючий вплив на стан навколишнього природного середовища досягнень сучасної науково-технічної

¹⁰ Попов В.К. Наукові основи екологічного законодавства України. – 1995. - № 4. - С. 35-36.